

Predsmrtno pismo in oporoka Josipa Pluta

*Josip Plut kot Dacar v Cankarjevem
Pohujšanju (sez. 1933/34)*

Josip Plut (roj. 1891) je bil najprej mehanik. Potem je bil zvest služabnik slovenskega gledališča: po obeh vojnah je kuhal igralcem dobro domačo hrano ter vdano in sijajno igral služabnike in sploh vse drobne in najbolj neznatne vloge. A »Josip Plut je bil mojster malih vlog« in »to pomeni veliko«. Tako je v posmrtnem spominku zapisal o Plutu nepozabni in edinstveni prvak slovenskega igrilstva Franc Lipah in izjavo podkrepil z odlično strokovno utemeljitvijo: v nobeni vlogi ni odpovedal, povsod je do skrajnosti izrabil svoje besedilo in ga nikjer ni napačno podajal, umetniško strogi natančnež je bil. »Zakaj velike vloge,« piše Lipah prav tam, »se ne merijo po dolžini besedila, temveč po tehtnosti in izgrajenosti.« In ko potem našteje dve njegovi vlogi iz Cankarja — Dacarja in Piska — ob njima imenitno označi Plutovo igrilstvo in ugotavlja: »Takah igralcev nam je treba, zakaj igralcev za velike vloge se vedno najde. Naše gledališče pa potrebuje igralcev za majhne vloge, ker s tem gledališče raste, na tem gledališče stoji.« Nato zaključi z odkritosrčnim priznanjem: »Nepozabni prvi grobar v Hamletu, katerega sem tudi sam igral in ki ga nisem nikdar dosegel v taki meri kot Plut in ki mu ga moram v njegovo slavo priznati, je zdaj v grobu. Slava njegovemu spominu, slava mojstru malih vlog.«

Za osvetlitev njegove igralske podobe si oglejmo izjavo, ki jo je 1927 napisal za knjigo »Ljubljansko narodno gledališče v letu 1928«, a je urednik Pavel Debevec ni uporabil:

»Kako sem prišel h gledališču? 12 let mi je bilo, ko sem bil že »aboniran« na galerijsko stojišče v današnjem opernem gledališču, kjer sem občudoval naše pionirje Borštnika, Verovška itd. Misel, kako priti do tega vzvišenega cilja, mi ni dala spati, ko sem se po končani predstavi priplazil domov. Javil sem svoj pristop v dramatično šolo, praktično sem se uveljavljal v Rokodelskem domu v Ljubljani kakor mnogi naši veliki možje. Učitelji so mi bili ga. Borštnik-

Zvonarjeva, Gusti Danilova, gg. Etbin Kristan, prof. Kobal, Verovšek, Nučič in drugi. Ustanovili smo klub »Ljubljanski diletanti« ter prepotovali skoro vsa večja mesta Slovenije. V gledališče sem prišel s statiranjem kot mnogi drugi, danes slavni igralci, delal sem za kulisami bojni hrup, veter, razbil tudi kako čašo, a počasi je šlo. Nekoč sem se »drl«, kar opazim, da me posluša tedanji zaslužni kapelnik Benišek; prebledel sem, ko me je poklical k sebi, rekoč: Vi imate prav čeden bariton. Ali ne bi hoteli v operni zbor? S strahom in veseljem sem ponudbo sprejel. 30 kron mi ponudi intendant. Malo bo, ugovarjam, obesiti moram vse drugo na kol ter biti cel dan na razpolago tudi drami in opereti. Takrat so bili igralci večkrat lačni in kakor zatrjujejo izkušeni pevci, se laže poje s praznim želodcem — in podpisal sem. Od l. 1910 sem nastopal v operi, drami ter opereti, v kateri sem pel tudi manjše partije. Po vojni, ko je dobila naša drama svoj prepotrebni hram, me je tedanji ravnatelj in učitelj g. Nučič sprejel v svoj krog igralcev, kjer delujem še danes. Nastopal sem tudi v Trstu, na Malem Lošinj, v Zagrebu, Beogradu itd.«

Po osvoboditvi je prevzel vodstvo kuhinje gledališke sindikalne podružnice, kot upokojenec pa je skrbel za prehrano ekipe prvega slovenskega umetniškega filma »Na svoji zemlji«.

Pod konec leta 1948 se je zatekel v ljubljansko bolnišnico, kjer so končno ugotovili jetiko. 8. III. 1949 je sindikalna podružnica pri SNG zaprosila Državni zavod za socialno zavarovanje, »naj bi bil Plut čimprej deležen zdravljenja v Zavodu za tuberkulozo na Golniku ali v Novem Celju«, saj gre za »zaslužnega gledališkega umetnika iz generacije gledaliških igralcev, ki so postavili in dvignili umetniško raven naše drame«. Prošnja je bila ugodno rešena in Plut je odšel v Novo Celje umirat. 28. 6. 1949 že piše takratnemu ravnatelju Drame Slavku Janu pretresljivo pismo:

Dragi Slavko!

Moje misli so kar naprej v Lj. — Danes čitam o gostovanju v Beogradu. Šel bom v mislih z vami in zaigral mojega Piska kot še nikoli. Čital sem tudi kritiko o Gribojedovu in zdi se mi, da je bila komedija trd oreh za vse.

Kako so se obnesli Beograjčani? Ali so kaj »zabili« klinov nam Kranjcem?

Kako je meni težko, si ne moreš misliti. Toliko leti biti s srcem in vso dušo pri tem, to ne moreš pozabiti in ne prenesti — —

Kako pa Ti, Slavko? Slišim, da kar dobro voziš. In kar je posebne važnosti — vendar enkrat eden iz vrst igralcev.

Jaz pa počasi hiram, imam komaj 50 kg. Sem kakor Gandi, suh kot polenovka.

Povsod gre nazaj, celo malico so ukinili, ni nobenega priboljška. Tako je, če je človek sam.

Tu je žalosten kraj za človeka, ki je bil vaje druge okolice in ljudi. Vse je tako strahotno, videti je treba te obraze. V tem mesecu smo presegli »plan« za polovico, tako umirajo... Malo bolj zakašljaš, žila se ti pretrga in konec.

Najbolj žalosten pogled so otroci. Najmlajši pacijentič je star 6 mesecev in potem dalje. Povem Ti, da kadar vidim kolono, ko gre v park, vedno sem solzan, ker jaz sem vedno ljubil otroke.

Jaz za sebe ne vem nič, ali bom še kedaj videl Lj. ali ne.

Sedaj je 8 mesecev, a sem še vedno vezan na posteljo. Vstanem za kake četrt ure in potem kar padem brez sape. Neko jutro sem že plaval v nebesa, a so mi o pravem času pomagali s kisikom. Ni zdravila za to, sem ves zastrup-

ljen, kožo imam kot slon, tolikokrat je bila preluknjana. V vsem času sem dobil preko 650 injekcij. Pa tudi temu bo Jože naredil konec.

Veselilo me bo, če se kaj oglasiš in Vas vse skupaj prav lepo pozdravlja Tvoj

Gandi

Smrt se ga ni usmilila skoraj tri leta, čeprav mu je dan na dan huje stiskala sapo. Bilo mu je tako tesno, da je dobro leto pred smrtjo že narekoval oporoko za Lojzeta Drenovca, ki ga je ves čas zvesto obiskoval. (Oporoko, ki jo je pisal Plutov sorodnik Vizjak, je Lojze Drenovec 15. 11. 1963 izročil SGM.)

Novo Celje, 25. 11. 1950.

Po narekovanju Jožeta.

Dragi Lojze!

Ure so mi štete. Spominjam se Te in si za spomin izberi sliko, katero hočeš! Vse knjige in kolikor hočeš, nadalje Ti zapuščam »Slovenski dom« iz leta 1945, ko je bila borba na višku, domobranska revija kompl. vse številke, mnogo je izrezanih člankov v raznih mapah, saj to je velike zgodovinske vrednosti. Vse slike, fotografije gledališke, ki se nanašajo na gledališče in kolege, vzemi Ti! Rad bi še enkrat govoril s Teboj! Prosim Te, ko me pripeljejo v Ljubljano, pojdi k moji sestri v vseh ozirih na roko, da ji s tem olajšaš zadnje opravilo, ki ga bo imela s svojim bratom.

Ponoči sem bil že nezavesten in so me samo še z injekcijami obdržali pri življenju! Rad bi Ti pisal sam, ali ni več mogoče. Vse to Ti bo izročila moja sestra, ko se bosta dogovorila na mojem domu.

Tvoj Jože

Pokopali so ga, ko je bilo za več ko meter snega. Zato je bilo le malo pogrebcev — morda deset.

Lojze Drenovec je takoj po Plutovi smrti odšel k njegovi sestri. Izročili mu niso ničesar. Doslej ni bilo mogoče ugotoviti, kje je Plutova skromna zapuščina.

Josip Plut (1891—1952) fut surtout dans les dizaines d'années précédant la deuxième guerre mondiale un unique acteur de rôles épisodiques du Théâtre national slovène de Ljubljana. Grâce à une inspiration originale et un goût raffiné et par un travail assidu il créa toute une série de petits caractères parmi lesquels Dacar et Pisek des pièces des Cankar et le Premier Fossoyeur de Shakespeare se sont placés au premier rang des créations théâtrales slovènes et ont été loués par un des plus grands acteurs slovènes Fran Lipah (1892—1952). Après la guerre la tuberculose s'empara de l'acteur. Sa dernière lettre et son testament nous montrent avec quelle passion il se dévouait à sa profession mais aussi quelle amertume remplissait son tendre coeur.

à se mine!
Jos Plut
10/ VII 51